

BƏRPA OLUNAN ENERJİ MƏNBƏLƏRİNDƏN İSTİFADƏNİN İQTİSADI İNKİŞAFA TƏSİRİ

Hüsüyev B.B.

*Mingəçevir Dövlət Universiteti, Azərbaycan
İstanbul Dövlət Universitetinin doktorantı*

Enerji, təbiətin və cəmiyyətin həyatı üçün mühüm amildir. Enerji istehsalı, çevrilməsi və istehlakı ətraf mühit və davamlı inkişaf üçün mühüm bir amil kimi qəbul edilir. Enerji istehsalı ekosistemi pozan əhəmiyyətli ekoloji problemlərə səbəb olur, nəticədə bu ekoloji problemlərin aradan qaldırılması üçün yüksək miqdarda maliyyə vasitələri ayrılır ki, buda ümumilikdə iqtisadiyyata böyük zərər vurur. Enerji sistemləri enerji istehsalından tutmuş istehlak və utilizasiyaya qədər müxtəlif mərhələlərdə ətraf mühitə müxtəlif emissiyalar buraxır. Bunlardan ən əhəmiyyətlisi istixana qazları emissiyalarıdır. Ekoloji cəhətdən təmiz və davamlı inkişaf üçün bu emissiyalar minimum səviyyədə olmalıdır. Son zamanlar ətraf mühitə və insan sağlamlığına zərərli olan çirkləndiricilərin buraxılması ilə bağlı mövcud ekoloji problemlərin həlli üçün mühüm yollar işlənib hazırlanmışdır. Bu həllər arasında bərpa olunan enerji mənbələri mühüm yer tutur.

Bu gün ölkələrin iqtisadi və sosial inkişafı üçün ən mühüm problemlərindən biri ucuz, təmiz, etibarlı və asan əldə olunan enerji mənbəyi ilə təmin etməkdir. Bu məqsədlə yeni və bərpa olunan enerji mənbələrinin, səmərəli və ucuz enerji istehsalı, istifadəsi texnologiyalarının inkişafı istiqamətində intensiv tədqiqatlar aparılır. Xüsusilə, artan əhali, urbanizasiya və sənayeləşmə enerji tələbatının artmasına səbəb olmuşdur ki, bu da uzun illər mədən yanacaqları ilə qarşılır. Qalıq yanacaqların tükənməsi və qiymətlərinin davamlı artması ilə yanaşı, onların yanması nəticəsində ətraf mühitə vurduğu zərər və insan sağlamlığına təsirləri də mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Qalıq yanacaqların intensiv yanması nəticəsində atmosferdə istixana qazlarının, xüsusilə CO₂-nin tədricən artması və buna uyğun olaraq dünyamızın da istiləşməsi istixana effektinə görə global istiləşmə olaraq təyin olunur. Dünya temperaturunun artması yer səthinin yaxınlığında istiləşməyə və Yer kürəsinin yuxarı hissələrində havanın soyumasına səbəb olacaq. Bu vəziyyətdə yüksək təzyiqli sistemlərinin təsirlənəcəyi və buna uyğun olaraq ekstremal iqlim şəraitinin görünəcəyi təxmin edilir. Enerji istehsalı və istifadəsi ilə bağlı bəzi dəyişikliklər etməklə istixana effektinə səbəb olan bu qazların miqdarını azaltmaq mümkündür.

Dünya əhalisi hər gün artmaqdadır, nəticədə insanların enerjiyə və digər sosial ehtiyaclarının artmasına gətirib çıxarır. Yeni iş yerlərinin açılması o cümlədən yeni sənaye obyektlərinin yaranması enerjiyə olan tələbatı artırmaqdadır. Bütün bunları nəzərə alaraq enerji istehsalının həcmi artırılır. Bir çox ölkə öz enerji ehtiyaclarını tam şəkildə ödəyə bilmədiyi üçün qonşu ölkələrdən elektrik enerjisi idxal etmək məcburiyyətində qalır. Enerji idxalı ölkənin idxal ixrac saldosuna mənfi təsir göstərir.

Azərbaycan 44 günlük vətən müharibəsində geri qazandığı torpaqlarda yenidən qurma işləri başlaraq ağıllı kənd layihəsini həyata keçirməyə başlamışdır və həmin ərazilərin enerji təminatını bərpa olunan enerji mənbələri ilə ödəməyi məqsəd

qoymuşdur. Bildiyimiz kimi su elektrik stasiyalarının qurulması zamanı yüksək maliyyəyə və böyük ərazi vahidlərinə ehtiyac duyulur. Bunları nəzərə alaraq dağlıq bölgələrdə, günəşin günlük düşmə saatlarının ən çox olduğu ərazilərdə günəş enerjisindən, küləkli ərazilərdə isə külək elektrik stasiyalarının tətbin edilməsi daha məqsədə uyğun hesab edilir. Bərpa olunan enerji mənbələri, qalıq enerji mənbələri ilə müqayisədə insanlara və ətraf mühitə daha az zərərli; günəş, hidravlik, külək, geotermal, biokütlə və dəniz enerjiləri kimi təbii enerji mənbələri.

Bərpa olunmayan enerji mənbələrinin istifadəsi həm ətraf mühitə mənfi təsir göstərir, həm də gələcəkdə tükənəcəyi üçün bu enerji mənbələrindən istifadə məqsədə uyğun sayılmır. Azərbaycan neft ölkəsi olmasına baxmayaraq, qeyri neft sektorunun inkişaf etdirmək məqsədi ilə bir sıra proqramlar işləyib hazırlamışdır ki, bunlardan biridə bərpa oluna bilən enerji mənbələrinin səmərəli istifadəsi ilə bağlıdır. Artıq uzun illərdir bu istiqamətdə işlər görülməyə başlamışdır. Aşağıda ki, cədvəldə 2016-2021-ci illər ərzində təhciz olunmuş enerji mənbələrinin miqdarını min manatla görə bilərik.

Cədvəl 1 - Bərpa olunan mənbələrdən enerji təchizatı, min NET

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Hidroenerji	168,5	150,2	152,0	134,6	92,0	109,8
Biokütlə və tullantılar	100,8	102,4	110,7	115,9	108,4	102,6
Külək elektrik enerjisi	2,0	1,9	7,1	9,1	8,3	7,9
Günəş elektrik enerjisi	3,0	3,2	3,4	3,8	4,0	4,8
Bərpa olunan mənbələrdən enerji təchizatının cəmi	274,3	257,7	273,2	263,4	212,7	225,1

https://stat.gov.az/source/balance_fuel/

Cədvəldən göründüyü kimi biokütlə və tullantılardan təchiz olunan enerjinin miqdarı son illərdə azalmaqdadır, bunun əksi olaraq külək və günəş enerjisindən təchiz olunan enerjinin həcmi artmaqdadır.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasında kiçik və orta sahibkarlıq səviyyəsində istehlak mallarının istehsalına dair Strateji Yol Xəritəsi. Bakı. 2016.
2. Məmmədov Q.Ş., Xəlilov M.Y. Ekologiya və ətraf mühit Bakı 2003.
3. «İstilik elektrik stasiyaları» - F.İ.Kəlbəliyev, C.P.Məmmədova, Ş.N.Nəsirov. Bakı-2011.
4. Alternativ və bərpa olunan enerji mənbələri və onun üstünlükləri. URL: <https://science.gov.az/az/news/open/15966>
5. Energetika. URL: https://stat.gov.az/source/balance_fuel/
6. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti. URL: <https://president.az/az>